Rachmaninov: 2. (c-moll) zongoraverseny, op. 18

A százötven éve született és nyolcvan éve elhunyt Sergei Rachmaninovot hatalmas kézzel áldotta meg a sors, és ez nem könnyíti meg zongoristáink helyzetét. Az átlagos arasz körülbelül 22-23 centiméter hosszú, ezzel szemben ő körülbelül huszonhét centimétert tudott átfogni, ami a zongorán egy duodecima (oktáv plusz egy kvint) hangköznek felel meg. A 2. zongoraverseny harangzúgást imitáló első négy üteme rögtön fel is adja a leckét a szólistának, mert „normál" kézzel lejátszhatatlan; sok előadó ahhoz a kegyes csaláshoz folyamodik, hogy az akkordok legmélyebb hangját kicsit előbb, előkeként szólaltatja meg. Egy brit orvosi folyóiratban megjelent tanulmány szerint Rachmaninov akromegáliában szenvedett, a növekedési hormonok túlzott mértékben termelődtek szervezetében, valószínűleg ez okozta gyakori kézfájásait, végzetes rákos megbetegedését és ez felelt az életét végigkísérő depressziós időszakokért is. Az első hullámvölgy éppen az 1901-ben bemutatott 2. zongoraverseny előtti években jelentkezett, hosszú alkotói válság formájában, amely alatt – bár zongoristaként és karmesterként aktív maradt – egyetlen hangot sem komponált. A megsemmisítő kudarcot diplomaszerzése utáni első nagyszabású darabjának, az 1. szimfóniának a bemutatója jelentette 1897-ben, amelyről az akkor köztiszteletben álló, de zeneszerzőként ma már szinte teljesen elfeledett Cezar Kjui így fogalmazott egy szentpétervári lapban megjelent kritikájában: „Ha lenne a pokolnak zeneakadémiája, és a növendékeknek meg kellene zenésíteniük az egyiptomi tíz csapást, épp olyan zenét írnának, mint Rachmaninov". Az elhúzódó depresszióban bizonyára szerepet játszott, hogy a bukást már megelőzte jó néhány súlyos veszteség. Rachmaninov apja az örökölt mesés vagyont elkártyázta, majd elköltözött, helyette nagyanyja csatlakozott a családhoz (vele rendszeresen járt templomba, ez az élmény művein is érezhető). Egyik lánytestvére még gyerekkorában meghalt diftériában, a másik pedig tizennyolc évesen, majd példaképét és mentorát is gyászolni kényszerült: 1893-ban elhunyt Csajkovszkij. A botrányosra sikeredett bemutató után, családja unszolására Rachmaninov felkereste a modern ideggyógyászat megalapítójának és a hipnoterápia egyik korabeli szaktekintélyének, Jean-Martin Charcot-nak a tanítványát, Nyikolaj Dált, akihez 1900 januárjától három hónapon át járt – majd egy lendülettel megírta a 2. zongoraversenyt. A kezelőorvosának ajánlott kompozíció az 1901-es ősbemutatón óriási sikert aratott, Rachmaninov unokatestvére, a később a szentpétervári zenei életet világsztárok meghívásával is felpezsdítő Liszt- és Csajkovszkij-tanítvány, Alexander Ziloti vezényelt, a szerző zongorázott. A mű azóta is töretlen népszerűségnek örvend, annyira, hogy ha Rachmaninov nem írt volna több darabot – például A holtak szigete című szimfonikus költeményt, a Paganini-témát feldolgozó Rapszódiát, a különleges atmoszférájú Vesperást, a dalnak komponált, de hangszeres darabként slágerré vált Vocalise-t –, akkor is biztosítva lenne helye a zenetörténet panteonjában. Egy tökéletesen eltalált remekmű ez, amely a fiatalkori kompozíciók titáni erejével szinte örvényként sodorja magával a hallgatót. Dallamossága annyira közérthető, hogy a könnyűzene határát súrolja. A harmadik tétel melléktémájából született meg Frank Sinatra 1945-ös dala, a Full Moon and Empty Arms, amelyet aztán még egy sor előadó feldolgozott, legutóbb Bob Dylan 2015-ben. A második tétel motívumaira épül Eric Carmen 1975-ös dala, az All By Myself, amely a Céline Dion által 1996-ban énekelt változatban lett világra szóló sláger.